

Kako bi se shvatila ova promjena paradigme demokratije i pravne države, neophodno je razmotriti institucionalnu promjenu i njenu reviziju sa stanovišta teorije prava, koja se desila s konstitucionalnom paradigmom supstancijalnih, a ne samo formalnih uslova važenja legislativne produkcije. Postoji, naime, dvostruka povezanost između strukturalne promjene takvih uslova u staroj legislativnoj pravnoj državi i strukturalnih promjena demokratije, koji su stvoreni od strane paradigme rigidnog konstitucionalizma. Uopštenije uzevši, postoji izomorfna veza, koja se često zanemaruje, između pravnih uslova važenja – bez obzira na to da li su oni demokratski ili nedemokratski – i političkih uslova legitimiteta praktikovanja normativne vlasti; ukratko, postoji veza između prava i politike kao i između teorije prava i političke teorije. To je veza koja političku teoriju čini semantičkom interpretacijom, političko-filozofske prirode, konceptualnog aparata razvijenog od strane teorije prava. Teorija prava je ta koja nam govori šta je važenje: ona ne govori o tome koji su ili koji bi bilo pravedno da su uslovi važenja normi – o tome nam govore pravne discipline različitih poredaka i različite političke filozofije pravde – već nam govori u čemu se ti uslovi sastoje. To nam govori, ukoliko je čista ili formalna teorija, posredstvom definicije koncepta važenja: a važeća je, u datom pravnom poretku, svaka norma koja je stvorena u skladu sa normama istog poretka koje regulišu njeno stvaranje. Politička teorija demokratije nam, pak, govori o tome koji su ili koji trebaju da budu demokratski oblici normativne produkcije i uopšte političkih odluka. Istu stvar bi činila i politička teorija autokratije – npr. princip *quod principi placuit legis habet vigorem*, pri čemu se ‘*princeps*’ shvata kao monokratski organ koji posjeduje moć aposlutnog ‘*vigorem*’ u smislu ‘*validitatem*’ – stvaranja normi i, opštije, vrhovnih političkih odluka.

Ovaj izomorfizam sasvim jasno postoji između kelsenovske teorije političke demokratije i kelsenovske teorije važenja, i jedna i druga su ukotvljene u oblike pravne produkcije pa stoga imaju formalan ili proceduralan karakter. I Kelsen i Bobio su formulisali čisto formalno shvatanje važenja normi, identifikujući ga sa njihovim postojanjem, povezanim sa oblicima utvrđenim od strane normi koje regulišu njihovo stvaranje. Otuda iz ovog formalnog shvatanja važenja proizilazi i njihovo formalno ili proceduralno shvatanje demokratije, koja se naprosto sastoji u demokratskom karakteru ovih oblika, tj. u normama – od univerzalnog prava glasa do principa većine – o normativnoj produkciji. Ako je istina da važenje normi zavisi od njihovog stvaranja u oblicima predviđenim normama o njihovom stvaranju, onda politička demokratija, kako za Kelsena tako i za Bobia, ne može biti ništa drugo nego demokratizacija takvih oblika, tj. demokratizacija onog “ko” i “kako” odluka koje su povjerene upravljačima izabranim opštim pravom glasa i na osnovu principa većine. Ali je upravo izomorfizam između pravne predstave važenja i političke predstave legitimnog upražnjavanja moći taj koji ukazuje na to da u savremenim poretcima u kojima postoje tvrdi ustavi možemo identifikovati, uz formalnu ili proceduralnu dimenziju demokratije, jednu, ne manje značajnu, supstancijalnu dimenziju, koja je stvorena složenijim uslovima za važenje normi koji se ustavima traže. Tvrdi ustavi su naime izmjenili uslove važenja zakona; oni su povezali važenje ne samo s ovim “ko” i s “kako”, tj. s formom stvaranja odluka, već i sa “šta”, tj. sa supstancom ili sadržajem donesenih odluka. Iz toga slijedi da uz formalnu dimenziju moramo pretpostaviti i supstancijalnu dimenziju kako važenja tako i demokratije, koja nema nikakve veze sa idejom opšte volje kao dobre i pravedne već, upravo suprotno, sa idejom da je veoma moguće da takva volja nije niti dobra niti pravedna. Ova druga dimenzija je uvedena, u našim poretcima, posredstvom pozitivizacije u tvrdim ustavima, osnovnih prava i drugih principa pravde, ljudskog dostojanstva i sličnih. U skladu sa tim možemo reći da u ustavnim demokratijama ostaje istinito da *quod principi placuit legis habet vigorem*, u